

KOZI (149) *ai*

o jasne.

sg m N kozi (15). ◊ *G* kozi(e)go (5). ◊ *D* koziému (2); -ému (i), -(e)mu (1). ◊ *A* kozi (6), kozi(e)go (1). ◊ *I* kozi(e)m (4), kozim (2); -(e)m *RejZwierz*, *RejZwierz* (2); -im *SienLek*; -(e)m : -im *FalZioł* (1 : 1). ◊ *f N* kozią (11), kozi(a) (6). ◊ *G* kozi(e)j (11). ◊ *A* kozią (8). ◊ *I* kozią (7). ◊ *L* koziéj (4); -éj (1), -(e)j (3). ◊ *n N* kozi(e) (10). ◊ *G* kozi(e)go (2). ◊ *A* kozi(e) (9). ◊ *I* kozim (8), kozi(e)m (3); -im *GliczKsiąż*, *BielKron*, *SienLek* (5); -im : -(e)m *FalZioł* (1 : 3). ◊ *L* kozim (5). ◊ *pl N subst* kozi(e) (3). ◊ *G* kozich *SienLek* (4), kozi(e)ch (1) *FalZioł*. ◊ *A subst* kozié (10); -é (4), -(e) (6). ◊ *I m* kozimi (1). ◊ *f* kozi(e)mi (1). ◊ *L* kozich (4). ◊ *indecl* (w zroście) (6).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

Przymiotnik od „koza”:

1. *Od* znac. ‘zwierzę’; *caprigenus* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *capreus* *Mącz*, *Cn*; *hircinus* *Mącz*; *caprilis*, *caprinus* *Cn* (128) : *Caprile*, *Kozárnia/ Stáynia* kozya. *Mącz* 34b, 34b [2 r.], 152a; *Calep* 160b.

Przysłowie: gdy ieden nárzeka Z tárgu idąc: á drugi Wygrałem, wykrzyka. Ták właśnie wilczą łtępą bywa śmierz báránia, Kozie zdrowie głód wilczy, według mego zdánia. *KlonWor* **2v.

Wyrażenie: »kozi myśliwiec« = *myśliwy co tylko na domowe kozy móglby polować* (1): *Pátrzayze* tego leniwca/ *Práwie* Koziego myśliwca/ *By* też więc miał y trzy tuzy/ *pewnie* wygra ná grzbiet guzy. *RejZwierz* [233].

a. *Pochodzący od kozy, będący częścią kozy* (112) ; *A* barzo dobrze iefth tho ziele łkozią ferwatką miełacz *FalZioł* I 11c, I 51c, 120a, 122c, 127a, 144b (31); *GlabGad* H5; *Pellis* *Haudt* koziá łkorá. *Mymer*² 33, 20v; *GliczKsiąż* D4; *A* dniá wtorego ofiáruiefz kozłá kozié⁸⁹ [*hircum caprarum*] nie pokálánego zá grzech *Leop Ez* 43/22, *Ex* 26/7, 36/14; *RejZwierz* 116v; *BibRadz Ex* 26/7, 35/6, 23, *Lev* 7/23; *nádzyláwłzy* guń s fierści kozyey *BielKron* 33; nie iedzą nic infzego/ iedno kozié á báránie miełó *BielKron* 456, 24v, 33; *Mącz* 17b, 34b, 156d, 499b; *gdy* w łtáwiefch bolenie/ tłucz kozié bobki z octem *SienLek* 120v, 7, 8, 9, 9v, 37v (49); *HistRzym* 96v; *BielSpr* 69; *BudBib Ex* 25/4, *Num* 7/17, 18/7; *StryjKron* 351; *CzechEp* 62; *ReszPrz* 25; *Aruncus*, villus est a caprarum mento dependens. – *Koziábroda*. *Calep* 100a, 160b; *WujNT Hebr* 11/37.

Przysłowie: *Rixari* do lana caprina, proverbium, *O* kozią fierść fie łwárzić/ *to* yeft próžno/ *ni ócz/ co* nie łtoyi zá pieniądź. *Mącz* 357a.

W charakterystycznych połączeniach: kozi(-a, -e) bobek (a. bobki) (16), broda (3), krew (4), łój (4), mięso (7), serwatka (11), sierść (6), skor(k)a (9), wełna (3), żółc (5); kozi (a, albo, ani, i, niż) barani, jeleni, kozłowy (3), owczy (5), skopowy, wołowy (2).

b. *Właściwy kozie, taki jak ma koza* (9) : *Kozi* łobie głos złágodził/ *Aby* tákó kozié zdrádził. *BierEz* N2v; *FalZioł* IV 6a; *Co* czynią Sátyrowie s koziimi rogámi *RejWiz* 82; *RejZwierz* 59v; *Mącz* 4b; *SienLek* 116v.

Przysłowie: *Per iocum dicitur*, *Hoc curasti probe*, *Ey* cziścieś/ łpráwił/ *Stoyi* zá kozi rozek twoyá łpráwił/ *bywa* też wowiono [*lege*: mowiono] *Mącz* 73b.

W przeni (2) :

Wyrażenie: »ogon kozi« = *coś niepozornego, małego (1)*: (*did*) Czart łmnnieniu poczychu mowy (-) [...] Aflyfys ten ogon kozy Iakoć my tam rzkomo grozy. Aleć gdy go ia przepłószę *RejKup* h6.

»diabli rożek kozi« = *czart (1)*: A ten Dyabły rożek kozy Y łam niewie czym my grozy. *RejKup* i7.

2. *Od znac. 'instrument muzyczny' (1)* : Káżdey bychmy nádobnie piofnki dołpiewáli/ Ktore łie koziem wrzałkiem bárzo pomieszáli. *RejZwierc* 120.

3. *Zestawienia w funkcji nazw specjalnych (5)* :

a. »kozi rog« = *instrument muzyczny (4)* : iefli to rołkořzą kto ma przezwać włafnie/ Gdy grzmi bęben zá vchem/ á kozi rog wrzałnie *RejWiz* 16v, 67; *RejZwierc* 102v; gdy mu do tego w kozi rok [!]/ co zá włzymá ryczy iáko woł/ zágráią/ y w łzkápi brzuch kiymi zábębnáią/ to on dopiero áż ná łbie/ choć kárkn łobie nárułzy/ dotáncuie. *WerGość* 235.

b. »rożek kozi« = *więzienie; tu w przen (1)* :

Zwrot: »wsadzić [kogo] w rożek kozi« = *postawić kogo w sytuacji bez wyjścia, pozbawić kogo swobody (1)*: A Czarta czo jm [!] nam grozy Władzimy go wrożek kozy *RejKup* v2v.

4. *Zestawienia w funkcji nazw botanicznych (7)* :

»kozia broda« = *Tragopogon L.; kozibród; roślina dwuletnia z rodziny złożonych (Compositae); barbula hircinc Mącz; come, gerontopogon, tragopogon Calep (4)*: Barbula hircina, Kozia brodą/ Ziele yeft *Mącz* 23b; Come herba est, qnam Barbam hircinam vocant, a comae similitudine, quod folia in circuitu spargat. – Kozią broda. *Calep* 219b, 454a, 1077a.

[»kozia drześć« = *Spiraea Aruncus L. (Rost); ziele z rodziny różowatych (Rosaceae)*: Kozia drześć/ Rauunculus candidus minor, Mercenblumen/ Aprillenblumen/ Schneeblumen. *SienHerb* K2#, D4#.]

[»lebiotka kozia« = *prawdopodobnie Origanum Heracleoticum Rchb.; roślina z rodziny wargowych (Labiatae)*: Lebiotká Kožia/ Tragorigainum. Bocksbiemkraut. *SienHerb* K2#d.]

[»kozi mlecz« = *Chondrilla juncea L. (Rost); chondrilla sztywna; bylina z rodziny złożonych (Compositae); chondrillon Cn*: Kożimlecz/ ieft troiáki v nas/ co go Mátthiolus Chondrilla zowie/ pierwłzego figurá w Czełzkim Herbarzu 130a. Drugiego dwie w Lácińfkim M. 505. 510. *SienHerb* K2#.]

[»kozi parsk« = *prawdopodobnie roślina z rodzaju Juncus L., sit lub Allium L., czosnek; cepaea Cn*: Koziparsk/ Cepea. Wild Burtzel M. 933 *SienHerb* K2#, D4# [2 r.].]

»kozirog, kozirożek« = *Trigonella Foenum Graecum L., kozieradka pospolita; roślina roczna śródziemnomorska z rodziny motylkowatych (Papilionaceae), używana dawniej pospolicie w lecznictwie, obecnie w weterynarii; feanum Graecum Cn s. v. kozirożec ziele (2 : 1)*: Buceras herba, feenum graecum, Kozirożek/ ziele yeft. *Mącz* 27d; Carphos, Herbae genus. Foenum graecum, Kożyróg. *Mącz* 39b, 133a.

[»kozia sałata« = (*kalka z lat. lactuca caprina*) *Lactuca L.; sałata, roślina dwuletnia z rodziny złożonych (Compositae)*: Plinius teź piłze/ iż ieft ieden rodzaj láktuki ktora łámá rołcie bez łiania/ á tę zowiá kožia łálatá *Cresc* 1571 232b (*Linde*).]

5. *Zestawienie i zrost w funkcji n-loc*: »Kozie Głowy, Koziegłowy« (7) : Item theráfz przed Godi wkozich głowach 6 gáłfi vkradł *LibMal* 1546/109v; [*Jagiello*] Wziął teź s łobą ty kłiążetá/ [...]

Kryłztyná s Kozyegłow Sądeckie⁸⁰/ Mikołaiá z Ofoliná Wiflickiego *BielKron* 38lv, 390; *SarnStat* 895, 958, 991, 1082.

6. Zestawienie w funkcji n-pr: »kozie rogi« [nazwa herbu] (1) : [król] zá herb trzy drzewá ielity miánowawłzy darował/ odrzuciwłzy pierwłzy koźie rogi. *BielKron* 373.

Cf **[KOZI BLASK]**, **[KOZI LEP]**, **[KOZIOBLASKOWY]**, KOZIOGŁOW, KOZIOK, **[KOZIOLEPOWY]**, KOZIONOGI, KOZIOOK, **KOZIOROŻCOWY**, **KOZIOROŻEC**, KOZIROŻEC, **KOŹLI**

TZ